

Araştırma Makalesi/ Research Article

İsrail-Filistin Çatışmalarının Son 100 Yılı ve Oslo'daki Çözüksüzlük

Yunus Ekici*

(ORCID: 0000-0001-6300-6555)

Makale Gönderim Tarihi
08.10.2024

Makale Kabul Tarihi
03.02.2025

Atıf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Ekici, Y., "İsrail-Filistin Çatışmalarının Son 100 Yılı ve Oslo'daki Çözüksüzlük", *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10/1 (Mart 2025): 421-450.

APA: Ekici, Y. (2025). İsrail-Filistin Çatışmalarının Son 100 Yılı ve Oslo'daki Çözüksüzlük. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 421-450.

Öz

XX. asrın en karmaşık milletlerarası meselelerinden biri şüphesiz İsrail-Filistin sorunudur. Bu sorun İslam dünyasının önemli uluslararası meselesi içerisinde yer almaktadır. Çünkü İsrail'in Filistin topraklarını işgal edip üzerinde hakimiyet kurması İslam dünyasında pek çok kusurun ve sorunun kaynağı olarak bilinmektedir. İngiltere, Ortadoğu'nun bu bölgesinin hâkimi Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Harbinde yenilgiye uğramasının ardından Filistin olarak bilinen bölgenin kontrolünü ele geçirmiştir. Uluslararası toplumun Büyük Britanya'ya Filistin'deki Yahudi halkı için bir 'ulusal yuva' kurma görevi vermesiyle iki ülke arasındaki gerilim daha da artmıştır. Gerilimler yıllar geçtikçe hız kazanınca çatışmaların barışçıl çözümü için çareler arandı. 1993 yılında başlayan Oslo görüşmeleri, İsrail ile Filistin'in karşılıklı olarak anlaşmaya

* Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Kadirli Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Türkiye, yunusekici23@hotmail.com.

Assoc. Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata University, Kadirli Faculty of Social and Human Sciences, Department of Information Management, Türkiye.

varmak için başarısız bir şekilde müzakere ettiği çatışmada önemli bir dönüm noktası oldu. Oslo Anlaşmaları uyarınca İsrail ve Filistin birbirlerini resmi olarak tanımayı ve şiddet kullanımından vazgeçmeyi kabul ediyordu. 1995 yılında Oslo II barış sürecinin de başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından 2000 yılında El Aksa İntifadası olarak da izah edilen İkinci İntifada patlak verince barışa giden yollar tıkanma aşamasına gelmiştir. Bu makale, Arap-İsrail çatışmasının ve özellikle de Filistin sorununun yüzyılı aşkın bir süredir Ortadoğu'da bölgesel kaygıların ana konusu olduğunu ileri sürmektedir. Oslo "barış sürecini" ve bu sürecin Birleşmiş Milletler çerçevesinde adil ve sürdürülebilir bir barış sağlamadaki başarısızlığını eleştirel bir şekilde gözden geçirmekte yarar olduğu düşüncesi hasıl olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Filistin, İsrail, Oslo, Ortadoğu, Gazze.

The Last 100 Years of the Israeli-Palestinian Conflict and the Deadlock in Oslo

Abstract

One of the most complicated international issues of the 20th century is undoubtedly the Israeli-Palestinian issue. This issue is among the important international issues of the Islamic world. Because Israel's occupation and domination of Palestinian lands is known as the source of many flaws and problems in the Islamic world. After the Ottoman Empire, the ruler of this region of the Middle East, was defeated in World War I, the Great Britain took control of the region known as Palestine. When the international community gave the Great Britain the task of establishing a 'national homeland' for the Jewish people in Palestine, tensions between the two countries increased even more. As tensions accelerated over the years, solutions were sought for a peaceful resolution of the conflict. The Oslo negotiations, which began in 1993, were an important turning point in the conflict, in which Israel and Palestine unsuccessfully negotiated to reach a mutual agreement. According to the Oslo Accords, Israel and Palestine agreed to officially recognize each other and renounce the use of violence. Following the failure of the Oslo II peace process in 1995, the paths to peace came to a standstill when the Second Intifada, also known as the Al-Aqsa Intifada, broke out in 2000. This article argues that the Arab-Israeli conflict, and particularly the Palestinian issue, has been the main topic of regional concern in the Middle East for over a century. It has emerged that it would be useful to critically review the Oslo "peace process" and its failure to achieve a just and sustainable peace within the framework of the UN.

Keywords: Palestine, Israel, Oslo, Middle East, Gaza.

Giriş

Filistin adı milattan önceki dönemlerde bu bölgede yaşamını sürdüren kavmin adına tahsis edilmiştir. İbraniler bu kavme Pelishtin ve bölgelerine de Pelesheth olarak ifade etmişlerdir. Pelesheth ya da Pleshet Plishtin vatani ya da Filistinlerin devleti anlamını taşıyordu. Bu nedenle de ülke Filistin ismini almıştır. Filistinlerin M.Ö. XII. asırda Girit'ten ya da Güney Anadolu sahil şeridinden günümüzdeki Filistin topraklarına yerleştikleri söylenir. Romalılar ise bu topraklara Palestina demişlerdir. Yaklaşık 4000 yıldan beridir tarihte hüküm süren Filistin, istila ve fetihlerin o kadar çok etkisinde yer almış ki hudutları sürekli değişime uğramış ve bundan ötürü de Filistin denilen sınırlara göze çarpan siyasî hatlar çizmek ihtimal verilmemiştir.¹

Filistin'inde içinde yer aldığı Ortadoğu, tarihi ve kültürel faktörünün yanında dini faktörü açısından da önemli bölgeler arasındadır. İsrail Devleti içinde Yahudi Fundamentalizminin güçlü olması ve bu hususun İsrail- Filistin çatışmalarının ana unsurlarından biri olması da bu sebepler içerisinde yer almaktadır. Ayrıca Hamas'ın örgütsel düşüncesinin temellerinin oluşmasında yine dinin mühim bir yeri vardır. Ortadoğu, üç ilahi dinin ortaya çıktığı coğrafya olması nedeniyle bu dinlere mensup olanlar için kutsal sayılır. Bilhassa Kudüs tüm dinler açısından önemi büyük bir yere sahiptir. Yahudi devletinin krallarından Hazreti Süleyman tarafından yaptırılan Beytül Makdis adı verilen Kutsal Tapınak M.Ö. 586 tarihinde Babil Kralı Nebukadnezar aracılığıyla yıkıldı. Yahudiler de esaret altına alınarak Babil'e götürüldü. Babil esaretinden kurtulup Kudüs'e dönen Yahudilerin yıkılan kutsal tapınağın eski yerine inşa ettiği ikinci tapınak, MS 70. yılda Romalılar tarafından yıkılmıştır. Bugün Yahudi kutsal tapınağının dört duvarından üçü yıkılmış, geriye yalnızca "Ağlama Duvarı" olarak bildiğimiz "Batı Duvarı" ayakta kalabilmiştir. Filistin dahil Kudüs, Hristiyan toplumlar için de önemli bir yere sahiptir. Çünkü batı kültürlerinin ana temellerini meydana getiren Hristiyanlığın buradan yayıldığına ayrıca Hz. İsa'nın Filistin'de doğup peygamber oluşunun 27. yılında çarmıha gerilişinin 30. yılına kadar Kudüs'te yaşadığına inanılmaktadır. Ancak Roma'da ortaya çıkan ve batı kültürlerinde hızlıca yaygınlık gösteren Hristiyanlık, Ortadoğu'da Müslümanlara ve

¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1994, s.15.

Yahudilere kıyasla etkisiz kalmıştır. Kudüs Müslüman toplumlar için Hz. Muhammed'in miraca çıkınca kayayı örten, Kubbetüs Sahra ile Mescid-i Aksa'nın yer aldığı Müslümanların Harem-i Şerif olarak adlandırdığı mukaddes mekandır.² Ayrıca Mekke ve Medine'den sonra Müslüman toplumlar için Kudüs, üçüncü büyük ehemmiyete sahip şehir olma niteliği taşımaktadır.³ 1099 tarihinde Haçlıların eline geçen Filistin, 1187 yılında Selahaddin Eyyubi'nin Kudüs'ü fethetmesiyle tekrar İslâmî bir niteliğe bürünmüştür. 1291 tarihinde Memluklerin boyunduruğuna geçen Filistin, Yavuz Sultan Selim'in 1516 tarihinde Mısır Seferi sonucunda Osmanlı egemenliğine geçmiş ve 1917 yılının aralık ayı süresince Osmanlı hakimiyetinde kalmıştır.⁴

Ortadoğu günümüzde dünyanın en gergin kriz bölgelerinden biri haline gelmiştir. Buradaki zengin petrol rezervleri ve diğer doğal kaynaklar, büyük devletlerin ve uluslararası güç merkezlerinin dikkatini sürekli olarak bölgeye çekmektedir. Bölgede gerilimin keskin bir şekilde artması, askeri çatışmanın ortaya çıkması, devam eden İsrail-Filistin çatışması, Irak ve Suriye çevresindeki olaylara birçok ülkenin müdahil olması, çeşitli etnik çatışmalar, nüfusun savaş bölgelerinden kitlesel göçü vb. sorunlar tüm dünyanın dikkatini bu bölgeye çekmiştir. Son yıllarda Amerika ve Avrupa'da yeni "Şark Araştırmaları Merkezleri"nin kurulması ve bölgeye ilişkin yayınların sayısının artması tesadüf değildir.⁵

Uluslararası siyaseti doğrudan etki altına alan ve birçok devletin iç ve dış siyasetiyle doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan Filistin-İsrail sorunu bir asırdan daha fazla zamandır çözüme kavuşmayan bir mesele olarak sürmektedir.⁶ Ortadoğu bölgesindeki tüm sosyo-politik iklimi belirleyen

² Nərimin Miri, *İsrail-Fələstin Münaqişəsi Oslo Prosesindən Sonra: Yeni Problemlər və Münaqişənin Həlli Perspektivləri*, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Magistr Dissertasiyası, Bakü, 2015, s.15-16.

³ Marcin Szydzisz, "Israeli-Palestinian Conflict—a Catalog of Problems to Solve", *Review of Nationalities*, 6/1, (2016), 149.

⁴ Hasan Karaköse, "Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış (XIX. Yüzyılın Ortasından XX. Yüzyıl Ortalarına Kadar)", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/2, (2018), s.151.

⁵ Gövhər Baxşəliyeva, "Müstəqil Azərbaycanın Şərq Siyasəti", *Azərbaycan Qazeti*, 27 Oktyabr, 2016.

⁶ Ali Altun, "David Hare'in Bakış Açısıyla İsrail-Filistin Çatışması: Via Dolorosa", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24/4, (2020), 2009-2010.

bu mesele, bir asırdır devam eden İsrail-Arap çatışmasıdır. İslam dünyası ile İsrail arasındaki gerilimin halen devam etmesi ve Filistin sorununun henüz çözülmemiş olması, her iki taraf açısından da hayati çıkarlarını gözeterek bir politika yürütülmesinin önemini göstermektedir.⁷ Gerek kültürel değerler gerekse ortak tarihsel geçmiş bakımından Ortadoğu, birçok devlet açısından büyük öneme sahip bölgelerin başında bulunmaktadır.⁸

Filistin ve ilahi dinlerin kutsal saydığı Kudüs, I. Dünya Harbi sonuna kadar Osmanlı Devleti (1517-1917) egemenliğinde kalmıştı.⁹ Kudüs'ün içinde yer aldığı Filistin, tarih boyunca birçok kez işgale uğramış ve Filistin'e yerleşen pek çok medeniyete de kucak açan stratejik bir coğrafya olma özelliğini taşımaktadır.¹⁰ Filistinli Araplar ile Yahudiler arasındaki sorunlar XX. yüzyılın başlarında başlamıştır. Her ne kadar bu iki grup farklı dinlere sahip olsa da (Filistinliler arasında Müslümanlar, Hristiyanlar ve Dürziler de yer almaktadır), çatışmanın nedeni dini farklılıklardan ziyade toprak mücadelesidir. 1948 yılına kadar her iki grubun da hak iddia ettiği bölge uluslararası alanda Filistin olarak bilinmektedir. Bu topraklar İsrail'in kurulduğu tarihlerde meydana gelen 1948-1949 savaşından sonra İsrail devleti, Batı Şeria ve Gazze Şeridi olarak üç parçaya bölünmüştür.¹¹

İngiltere mandacı bir ülke olarak her ne kadar Yahudi göçleri için birtakım kısıtlamalar koymuş olsa da 1922 tarihinde 590.000 Arap'a karşı 84.000 kadar olan Yahudi sayısının, 1932 tarihinde 770.000 Arap'a karşılık 181.000'e yükselmesine mâni olamamıştır. 1933 ile 1935 tarihlerinde Filistin topraklarına 134.540 Yahudi göç etmiştir. Yahudilerin gerçekleştirdikleri bu göçlere Filistinliler de bir nevi bilmeyerek ön ayak olmuşlardır. Dönemin Siyonizm Teşkilatı Başkanı

⁷ Gövhər Baxşəliyeva, "Azərbaycan Şərqi Parlayan Ulduzu", *Azərbaycan Qazeti*, 28 Oktyabr, 2018.

⁸ Fatma Sarıaslan, "Filistin Sorunu ve Türkiye: Bir Denge Siyaseti", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 6, (2019), s.2.

⁹ Tahsin Yamak, "Filistin/İsrail Meselesinde Açmazlardan Çıkış İçin Bir Yol: Ekonomi Politik Perspektif", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 7, (2020), s.26.

¹⁰ Erden Kişi, "1948'den Bugüne, Tarihi ve Siyasi Yönleri ile "İsrail-Filistin Sorunu", *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3/1, (2023), s.266.

¹¹ Joel Beinin and Lisa Hajjar, "Palestine, Israel and the Arab-Israeli Conflict", Middle East Research and Information Project, (2014), p.6.

Weizmann planına göre: Arap köylülerin işlemiş oldukları toprakların çevresi satılmayacak, bunun yerine kullanılmayan çorak topraklar bilimsel tarım yöntemleri ile işletilerek verimlilikleri sağlanacaktı. Fakat 1920 ile 1928 tarihleri arasında Arap toprak ağaları, önemli derecede topraklarını büyük paralar karşılığında Yahudilere satmaya hevesli hale gelmişlerdi. Çünkü Yahudi alıcılar toprak fiyatlarını öylesine yükseltmişlerdi ki topraklarını alış fiyatının 40 ile 80 katına kadar satanlar vardı.¹²

Bu makale, İsrail ile Filistin arasındaki anlaşmazlığın çözümü için tartışmalı üç meselenin (Kudüs'ün statüsünün belirlenmesi, Filistinli mülteciler meselesinin çözümü ve Yahudi yerleşimciler sorunu) çözülmesi gerektiğinin altını da çizmektedir. Oslo Barış Görüşmeleri barış literatürleri bakımından özellikle yabancı kaynaklar açısından son derece zengin bir kaynak oluşturduğunu açıkça belirtmek gerekir. Bu barış sürecindeki yanlış ve doğrular bir başka çatışmaların çözümüne ışık tutacaktır. Barış anlaşmaları teorik olarak özellikle devam eden bir çatışma içinde ne koşullarda hazırlandığı konusunu masaya yatırmaktadır. Çünkü yapılacak anlaşmalar barış sürecinin en mühim konularıdır. Dolayısıyla anlaşmaların sağlanması ve de uygulanması barış süreci kavramlarıyla yakından alakalıdır. Onun için Oslo da yapılan müzakere ve anlaşmalar her iki taraf için uygulanmaya alınmadığı sürece herhangi bir mana ifade etmemektedir. İsrail'in arabuluculuk görevi yürüten özellikle ABD, Rusya, AB ve Birleşmiş Milletler'in Filistinlilerin sorunlarını görmezden gelmeye ikna etmesi barış sürecinin çözümsüz bir şekilde günümüze kadar neden geldiği en ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Yine ABD'nin İsrail ile Arap devletleri arasındaki dengeleyici politikasını terk ederek İsrail yanlısı bir siyaset benimsemesi konumuzun bir diğer muhtevasını oluşturmaktadır.

İsrail Filistin Çatışmalarının Tarihsel Kökleri ve Siyonizm

Filistin-İsrail çatışmasının kökeni iki toplum arasındaki tarihi ve dini farklılıklarda yatmakta olduğu düşünülmektedir. Dünya tarihine baktığımızda birçok komşu ülke arasında husumet bulunduğunu, sorunların uluslararası aktörlerin ve toplumun desteğiyle çözüldüğünü,

¹² Kadir Kasalak, "İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/25, (2016), s.72.

çözülemediği durumlarda ise en azından mevcut sorunların sıcak bir çatışma ortamına ulaşmasını engelleyerek çözüldüğünü görebiliriz. Ancak Filistin ile İsrail arasında bir yüzyıldan fazla süredir devam eden husumet ve çatışmalar gün geçtikçe artarak devam etmekte ve beynelmilel aktörlerin barış için sorumluluk almaması nedeniyle beynelmilel camianın baskısı da bir noktadan sonra durmaktadır. Çatışmanın kökeninde antisemitizm (Yahudi karşıtlığı-Yahudi düşmanlığı) ve Siyonizm'in rolü büyük olduğu düşünülmektedir. Antisemitizm, Yahudiler üzerinde travmalı bir tesir oluştururken Siyonizm; Yahudilerin tarih boyunca yaşadığı ızdırapları Filistinlilere yaşatmışlardır. Ancak batı medeniyeti antisemitizmi Yahudilere uygularken; Siyonizm, Filistinlileri hedef alıyordu. Hasebiyle Filistinlilerin bu çatışmanın içinde yer almalarının tek sebebi bu coğrafyalarda yaşıyor olmalarıdır.¹³ Ayrıca XIX. yüzyılın son çeyreğindeki sosyal, ekonomik ve siyasi şartlarıyla 1492'de Avrupa'nın zulmünden kaçan Yahudilerin şartlarının bir olmadığı unutulmamalıdır. 1492'de Osmanlı Devleti, kendi iradesiyle Yahudi göçmenlerini kabul etmişti. 1879-1892 tarihlerinde ise Bâbiâli'ye zorla dayatılmak istenmiştir. Dolayısıyla Bâbiâli, Düvel-i Muazzama'nın ve Siyonist teşkilâtlarının işbirliğinden korkmuştur.¹⁴

Siyonizm ya da Yahudi milliyetçiliği olarak bilinen bu siyasi hareket genel anlamda esas inançları, tüm Yahudilerin tek bir ulus (sadece dini ya da etnik bir topluluk değil) teşkil ettiği ve antisemitizmin tek çözümünün mümkün olduğu kadar çok Yahudi'nin Filistin'de toplanması ve orada bir Yahudi devleti meydana getirmesi olduğudur. Theodor Herzl'in 1897 tarihinde ortaya koyduğu bu düşüncenin temel gayesi "Yahudi halkı için kamu hukukuyla güvence altına alınan ulusal bir yurt" kurmak olduğunu ilan etmesidir. Siyonizm, Yahudilerin Kudüs'e ve İsrail topraklarına olan dini bağlılığından yararlandı. Ancak Siyonizm'in siyaseti milliyetçi ideolojiden ve Avrupalıların dünyanın diğer bölgelerine yerleşme ve hak iddia etme haklarına ilişkin sömürgeci düşüncelerden etkileniyordu. Siyonizm, XIX. asrın sonlarında ve XX. asrın başlarında Rusya İmparatorluğu'nda meydana gelen Yahudi karşıtı

¹³ Miri, *a.g.t.*, s.7.

¹⁴ Bayram Kodaman ve Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Lâyiha", *Belleten*, 57/219, (1993), s.573-574.

kanlı ayaklanmaların bir neticesi olarak Yahudiler arasında taraftarlar ve Batı'dan destek kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupalı Yahudilere yönelik Nazi soykırımında (toplu katliam) altı milyonu aşkın insan katledilince Yahudi bir devletin kurulmasına yönelik uluslararası destekte artmıştır.¹⁵ Nihayetinde 19. yüzyıl sonlarında Avrupa'yı kasıp kavuran milliyetçi hareketlerden doğan Siyonizm, Batılı güçlerin yardımıyla Filistin'de bir Yahudi ulus devleti kurmayı amaçlayan bir yerleşimci sömürge projesi olarak ortaya çıkmıştır.¹⁶

İsrail-Filistin çatışmaları olarak adlandırdığımız sorun en sade haliyle topraklarından koparılmış bir halkın tekrardan sahip olduğu topraklarına dönme ve bağımsız devletini kurma mücadelesi olarak tanımlanır. Bir asra yakın bir zamandır süren bu meselenin temelinde, İngiltere'nin I. Dünya Harbi sonrası stratejik çıkarları için Ortadoğu'da büyük öneme sahip bir bölgeyi kendi kontrolü içinde tutma gayesi bulunmaktadır. Balfour Deklarasyonu ile ihtiyaç duyulan ortamın hazırlanarak Filistin'de İngiliz mandater yönetimin hayata geçirilmesi bu gayelerinin gerçekleşmesini hazırlamıştır. II. Dünya Savaşı sonunda ABD ve Sovyetler Birliği, İngiltere ile Fransa'nın yerini alarak Ortadoğu'da yeni güç dengelerine uygun bir düzenin oluşturulmasını ortaya koymuştur. İngiltere bu koşullar altında manda rejimini sonlandırma kararı alarak meseleyi Birleşmiş Milletler'e götürüp, Filistin'in bölünmesi ve İsrail devletinin kurulmasına sebep olacaktır. Birleşmiş Milletler'in bu taksim kararını reddederek İsrail'e savaş ilan eden Arap devletlerinden Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak'ın yenilgileri, İsrail'in tüm Filistin topraklarına egemen olmalarına ve Filistin halkının yalnızca devletsiz değil aynı zamanda yurtsuz kalmalarına da yol açmıştır. Günümüzde milyonlarca Filistinli mülteci dünyanın değişik ülkelerinde hayatlarını sürdürmekte, büyük mücadelelerden sonra işgal altındaki topraklarının küçük bir bölümünde kurulan Filistin özerk yönetimi bağımsız devlet olma arayışlarını devam ettirmektedir.¹⁷ İngiliz manda dönemi ayrıca Osmanlı'nın son döneminde başlayan Filistin ulusal kimliğinin

¹⁵ Bein and Hajjar, a.g.m., p.8.

¹⁶ Liron Mor, *Conflicts: The Poetics and Politics of Palestine-Israel*. Fordham Univ Press, 2024, p.5.

¹⁷ N. Neşe Kemiksiz, "Filistin Sorunu", *Akademik Ortadoğu*, 11/1, (2016), s.134-135.

kristalleşmesine de tanık olmuştur.¹⁸ Yine İngiliz manda döneminde (1920-1948) İngilizlerin Siyonist projeye olan destekleri Filistin'deki Yahudi yerleşimci topluluğu ile İngiliz yerel hükümeti arasındaki ilişki her zaman istikrarlı olmasa bile Siyonist ve İngiliz bireyler ve kurumlar arasındaki resmi bilimsel işbirliklerinde sıklıkla ortaya çıkmıştır.¹⁹

İsrail-Arap çatışmalarının temelinde önemli oranda Avrupa'da yaşayan Siyonistlerin, Filistin topraklarında bir devlet inşa etme çabasına dayanmaktadır. Filistin halkının büyük direniş göstermesine karşın nüfusun hemen hemen tamamına yakını, yaklaşık olarak iki asır süren bir dönemde topraksız bırakılmasına mâni olunamamıştır. Uzun zaman süresince Filistin topraklarının, Yahudiler tarafından işgal edilmesi neticesinde bu büyük çatışma daha da alevlenmiştir. Bir zamanlar toprak satın alma yöntemiyle Filistin'e yerleşen Yahudiler, sonraki süreçlerde ise savaarak toprak edinme yoluna yöneldikleri görülmüştür. Durumun bu boyuta gelebileceğini kestiremeyen Filistin halkı, büyük bir sıkıntılı süreç içine gireceği sonradan daha iyi anlaşılmıştır.²⁰ Çünkü Yahudi devleti Siyonistler için bir varoluş meselesiydi ve bütün güçlerini bu devletin kurulmasına adanmışlardı.²¹ Filistinliler ise İsrail Devleti'nin doğuşuna yol açan Siyonist girişimi rutin olarak sömürgeci bir proje olarak tanımlamaktadırlar. Onlara göre bu girişim, Siyonist planının himayesi altında meyvelerini veren zamanın en büyük sömürge gücü olan Büyük Britanya tarafından desteklenme şansına sahipti.²²

Siyonist örgütün politikası, esas olarak Filistinli Yahudiler tarafından değil dünya genelindeki 15.000.000 Yahudi veya en azından bunların Siyonizm'le ilgilenenler tarafından belirleniyordu. 1897'den bu yana düzenlenen dünya Siyonist konferanslarında Siyonizm'in siyasi ve kültürel olmak üzere iki anlayışı gelişti. Esas itibarıyla şu anda örgütün

¹⁸ Nathan Brown, *Palestinian politics after the Oslo accords: resuming Arab Palestine*. Univ of California Press, 2003, p.6.

¹⁹ Netta Cohen, *New under the Sun: Early Zionist Encounters with the Climate in Palestine*. Univ of California Press, 2024, p.5.

²⁰ Kişi, a.g.m., s.266-267.

²¹ İbrahim Karataş, "Was Israel a Western Project in Palestine?", *Journal of IslamicJerusalem Studies*, 20/2, (2020), s.201.

²² Benjamin Brown, "The Israeli-Palestinian Conflict", *World Affairs: The Journal of International Issues*, 23/3, (2019), p.59.

resmi amaçları daha çok kültürelidir. Muhtemelen Siyonizm'in kurucusu Herzl Filistin içinde ve dışındaki Siyonistlerin çoğunluğu Yahudi devletini nihai amaçları olarak gördükleri için acil hedeflerinin bir kültür eviyle sınırlamakla yetinmiştir.²³ Filistin toplumu üzerindeki Siyonizm'in etkileri, her ne kadar yerel düzeyde olsa da Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra iyice hissedilmiştir.²⁴ İşgal altındaki Filistin topraklarında kurulan Siyonist rejim milliyetçi bir rejimdir. Dünyanın siyasi ve iktisadi güçleri tarafından kurulan bu rejim, Müslümanların birlik oluşturmaması ile Filistin için tehlikeli bir boyut oluşturmuştur. Dolayısıyla Siyonist rejim için her tartışma onun ilerlemesine açılan yeni bir kapı olmuştur.²⁵

Birinci Dünya Savaşı öncesi veya savaş sırasında ülkeyi terk eden on binlerce Filistin'in eve dönmesine izin verilmedi. Bu kişilerin ve onların yakınlarının durumu hiçbir zaman çözüme kavuşmadı. Tam tersine bilhassa İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok sayıda Filistinli sınır dışı edilip Filistinli mülteciler sorunu yaşanmıştır. Filistinli mülteci sorununun benzersiz özelliği bu mültecilerin yerini dünyanın her yerinden gelen Yahudi göçmenler ve mültecilerin alması, yeni bir halk (İsraililer) oluşturması ve tarihte benzeri görülmemiş bir durumda 'yerlilerin' geri dönüşünün reddedilmesidir.²⁶ I. Dünya Harbi sonrası Filistin toprakları üzerinde manda hakkı Büyük Britanya'ya verilince 1922 yılından 1948 yılına kadar Büyük Britanya kontrolündeki bölge, Kudüs Yüksek Komiserliği (Kudüs) tarafından idare edilmiş ve burada Yahudi cemaatinin sayısı giderek artmaya başlamıştır.²⁷

Theodor Herzl'in kurucusu olduğu ilk Siyonist hareketin temel hedeflerinden biri uluslararası tanınırlık kazanmaktır. Yahudi nüfusunun toplam nüfus içinde yüzde 10'undan az olduğu ve geri kalan (Arap) yüzde 90'ın siyasi haklarının tamamen göz ardı edildiği göz önüne

²³ Quincy Wright, "The Palestine Problem", *Political Science Quarterly*, 41/3, (1926), s.399.

²⁴ Ilan Pappé, *A history of Modern Palestine*, Cambridge University Press, 2022, p.52.

²⁵ Səid Səlah Mirzai, *Fələstin*, (Tərcümə edən: Vüsal Hüseynzadə), Svet Yayınevi, Petersburg, 2017, s.65-66.

²⁶ Mutaz M. Qafisheh, "An Ongoing Anomaly: Pre-and Post-Second World War Palestinian Refugees", *International Journal of Refugee Law* 27/1, (2015), p.52.

²⁷ Musa Qasımlı, Elnur Kəlbizadə və Yeganə Baxşıyeva, *Ermənistan İsrail Dövlətinin Cənubi Qafqaz Siyasətində (1991-2021-ci illər)*, Mütərcim Nəşriyyat, Bakü, 2022, s.18-19.

alındığında, bu durum Siyonist diplomasi için büyük bir zaferi temsil ediyordu. İngilizlerin Balfour vaadi, Milletler Cemiyeti tarafından meşrulaştırılan daha geniş bir sömürge sürecinin parçası olan İngiliz işgali ve mandası dönemi boyunca gerçekleşmiştir. İngilizler, Filistin'in kendi kaderini tayin hakkını destekleme yönündeki uluslararası sorumluluklarından vazgeçerek, Filistin'de ortaya çıkan Siyonist hareketi ideolojik ve maddi olarak da desteklediler.²⁸ İngiltere Balfour Deklarasyonu ile Ortadoğu'da meydana gelebilecek olayların da fitilini böylelikle ateşlemiştir.²⁹

İsrail Devleti'nin tek taraflı kurulduğunun ilanından sonra 1948-49 yıllarında ilk Arap-İsrail savaşı başladı ki buna Filistin Savaşı da denilmektedir. 15 Mayıs 1948 yılında İsrail Devleti'ne komşu olan Arap devletleri İsrail'e saldırmaya başladılar. Bu devletler Mısır, Ürdün, Suriye ve Lübnan'dı. Kısa süre sonra Irak, Suudi Arabistan ve Yemen de İsrail'e savaş ilan etti. Ortadoğu'daki bu duruma Birleşmiş Milletler müdahale etmek zorunda kaldı. Birleşmiş Milletler, Arap devletlerinin bu eylemlerini yargılayarak onları suçlu buldu. Dünyanın süper gücü ABD de Arap devletlerini suçladı. 29 Mayıs 1948'de Birleşmiş Milletler'in müdahalesi sonucu barış sağlandı. Barış antlaşması 11 Haziran 1948'de yürürlüğe girdi fakat barış uzlaşması uzun sürmedi. 8 Temmuz 1948'de İsrail ile Arap devletleri arasında çatışmalar tekrar başladı. 8 Temmuz'dan 18 Temmuz'a kadar süren çatışmalarda İsrail'in Arap ülkelerinin birliklerine yönelik başarılı saldırıları, bu ülkelerin savunmaya geçmesine neden oldu. İsrail, savaşın başında birçok yenilgiye uğramasına rağmen kısa sürede Arap ülkelerinin topraklarına girdi ve etkili operasyonlar gerçekleştirdi. Bunun sonucunda da Filistin'in geniş bir alanını ve ek olarak da 6,7 kilometrekarelik bir alanı da işgal etti. Ancak Birleşmiş Milletler kararına göre bu bölge Arap devleti Filistin'e aitti. Ancak bu hususta hem SSCB hem de ABD İsrail'i savundu. 8 Temmuz 1948 tarihinde imzalanan ateşkes 13 Ekim'e kadar sürdü. 17 Eylül 1948'de Birleşmiş Milletler'de Filistin konusunda arabuluculuk yapan diplomat Kont Folke Bernadotte'nin öldürülmesi, 15 Ekim 1948'de savaşın yeniden başlamasına yol açmıştır. İsrail bu kez başka

²⁸ Karim Makdisi, "Palestine and the Arab-Israeli Conflict: 100 Years of Regional Relevance and International Failure", *Barcelona: Menara*, 5 (2018), p.4.

²⁹ Turgay Murat, *Süper Güçlerin Ortadoğu Mücadelesi*, İdeal Kültür Yayıncılık, Ankara, 2020, s.64.

bölgeleri de işgal etti. 11 Aralık 1948’de Birleşmiş Milletler, ABD’nin girişimiyle bu konuyla ilgili 194 sayılı Kararı kabul etti. Savaş 20 Temmuz 1949’a kadar sürdü ve İsrail devletinin zaferiyle sonuçlanarak Kudüs’ün batısı da İsrail’in kontrolüne geçti.³⁰ İsrail Devleti’nin kurulması ile ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde yapılan oylamada ABD, Liberya, Haiti, Filipinler ve Batılı Devletler taraftar olarak oy kullanmış, İngiltere ise çekimser oy, Türkiye ise aleyhte oy kullanmıştı. Netice itibarıyla yapılan oylamada üçte iki çoğunlukla İsrail Devleti’nin kurulmasına dair karar alınmıştı.³¹

Bağımsızlığını yeni kuran İsrail ile Arap toplumları arasında zuhur eden savaş, İsrail’in bağımsızlığının ilanından hemen sonra başladı ise de o dönemde bu savaş bir İsrail-Filistin çatışmasından ziyade bir Arap-İsrail çatışmasıydı. Çünkü o dönemlerde Filistinli Araplar komşu Arap ülkelerin hükümetleri tarafından temsil ediliyordu. İsrail-Filistin çatışması Altı Gün Savaşı’nın ardından başladı. İsrail, 1967’de bu bölgelerin tamamında Filistinlilerin yaşadığı hem Batı Şeria’yı hem Doğu Kudüs’ü hem de Gazze’yi işgal ettiler. Paradoksal olarak Filistin’de yaşayan Arapların Yahudi komşularıyla olan temasları kimliklerinin oluşumunu etkilemiş ve gelişimlerini de hızlandırmıştır.³²

Bu dönemdeki Arap-İsrail çatışmaları, 1967’deki Arap Devletleri ile İsrail arasındaki Altı Gün Savaşı’na kadar uluslararası siyasi sistemle sıkı bir şekilde bağlantılıydı. ABD, Soğuk Savaş dengesini de göz önünde bulundurarak Arap devletlerinin SSCB’nin kontrolüne geçmesini engellemek amacıyla bazı müdahaleler gerçekleştirdi. İsrail’in bu dönemdeki mevcut stratejisi, ABD ve müttefiklerinin askeri ve siyasi çatısı altında korunmak ve güçlenmektir. Bu nedenle ABD’nin İsrail’e verdiği rol ile İsrail’in stratejisi arasında bir uyum vardı. İsrail’in dengeleri bozma girişimleri yine ABD tarafından susturuldu. Savaşın sona ermesinin ardından ABD ve SSCB’nin baskısıyla bölgede kalıcı barış sağlanana kadar Birleşmiş Milletler liderliğindeki Barış Gücü, Sina

³⁰ Səməyə Məmməd Mustafayeva, Şəhla Müzəffər Qurbanova və Zərifə Şamil Cavadova, *ABŞ-in Xarici Siyasəti (1945-2010-cu illər)*, Bakı, 2011, s.132-133.

³¹ Yüksel Kaştan, “Ortadoğu’da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye”, *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, 4, (2012), s.1800.

³² Marcin Szydzisz, “The Meaning Of The Israeli-Palestinian Conflict In The Regional Security Complex”, *Political Dilemmas of the Arab and Muslim World*, (Edited by: Rafat Ożarowski, Wojciech Grabowski), Warsaw, Rambler Press, 2017, p.106.

Yarımadası ve Gazze Şeridi'nde konuşlandırıldı. Barış Gücü, Altı Gün Savaşı'na kadar bölgede kaldı. Ayrıca Mısır'ın Sina'da konuşlu Birleşmiş Milletler Barış Gücü askerlerinin geri çekilmesi talebi ve Mayıs 1967'de Akabe Körfezi'nin deniz trafiğine kapatılması, İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan'ı harekete geçmeye sevk etti. Arapların İsrail tarafının çabalarından endişe duyması, İsrail'in üçüncü başbakanı Levi Eşkol'un ülkesine büyük miktarda yatırım sağlayarak İsrail'e büyük bir Yahudi göçünü sağlamaya yönelik etkili siyasetler yürütmesidir.³³

İsrail işgali altında yaşayan Arap azınlık üzerindeki asıl değişim Aralık 1987 yılında başlayan I. intifa hareketi ile ortaya çıkmıştır. İntifada ile beraber Arap azınlık, Filistinli kimliğini tamamen ön plana çıkarmıştır. İşgal altındaki topraklarda yaşayan Araplar İntifadaya büyük destek vermişler, nakdi yardımlar sağlamışlar ve direnişi destekleyen yayın ve gösteriler yapmışlardır. Filistin-İsrail meselesindeki gelişmelerde İsrail'de hayatını sürdüren Arapları doğrudan etki altına almıştır. Hasebiyle geline nokta İsrailcilikten giderek uzaklaşan ve Filistinlilere desteğini arttıran bir Arap azınlık olgusuyla karşı karşıya kalmıştır.³⁴ Filistin Milli Konseyi 15 Kasım 1988 yılında Cezayir'de gerçekleştirdiği toplantıda, müstakil bir Filistin Devleti'nin kurulduğunu duyurmuştur. Türkiye Filistin'i resmi olarak tanıyan ilk devletlerden biri oldu. Buna karşın devlet olduğunun ilanı milletlerarası camiada yeterince kabul görülmemesi sonucunda Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ)'nün o dönemdeki lideri Yaser Arafat, 14 Aralık 1988 yılında İsrail Devleti'ni tanıdığını ilan etmiştir.³⁵

Oslo Barış Müzakereleri ve Devam Eden Çözumsuzlük

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin'deki hem Araplar hem de Yahudiler İngiliz yönetiminden kurtulmaya kararlıydı. Her ikisi de Filistin topraklarında kendilerine ait bir devlet kurmak istiyordu. Bu bağlamda İngiltere manda yükümlülüklerini bırakınca 2 Nisan 1947 tarihinde Filistin sorununu Birleşmiş Milletler'e taşıyarak örgütün müdahalesini

³³ Miri, *a.g.t.*, s.26-27.

³⁴ Fatma Tunç Yaşar, Sevinç Alkan Özcan ve Zahide Tuba Kor, *Siyonizm düşünden işgal gerçeğine Filistin*, İHH İnsani Yardım Vakfı, 2003, s.32.

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Yüzyılın İşgali: Tek Taraflı Planların Gölgesinde Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020, s.13-14.

talep etti. Birleşmiş Milletler, 29 Kasım 1947 yılında Filistin'in Yahudi ve Arap olarak iki devlet şekline ayrılması kararını verdi. Devlet kurma yönündeki taraflar, büyük güçler tarafından desteklenen Yahudi milisler ile Filistin'deki o dönemde Arap devletleri tarafından siyasi olarak desteklenen Arap halklar arasında çatışmalara yol açtı. Güç dengesi açıkça İsrail Devleti'ni kurmayı başaran Yahudilerin lehineydi. Bu arada yüzlerce savaşın sonuçlarından korkan binlerce Filistinli Arap, Filistin'in İsrail'in kurulduğu bölgelerindeki evlerini terk ettiler. Pek çoğu da Yahudi milisler tarafından zorla sürüldü. Mülteci haline gelen bu kişilerin çoğu geri dönemedi.³⁶

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1947 tarihinde Filistin'in bölünmesini onaylayan son derece tartışmalı 181 sayılı kararını kabul edince tüm Arap, Müslüman ve Afrika devletleri Birleşmiş Milletler'in bu kararını derhal reddettiler. Bölünme, ilk kez Siyonistlerin Filistin'in bir kısmına yönelik iddialarını uluslararası anlamda meşrulaştırdı ve Filistin topraklarının yalnızca yüzde 7'sine sahip olan Yahudi nüfusuna Filistin'in en verimli bölgelerinin yüzde 56'sına varan bir pay sağlamıştır. Arap dünyasında Filistin'in bölünmesi ve ardından gelen 1948 savaşı, Libya'dan Yemen'e, Irak'tan Mısır'a ve Suriye'ye kadar kitlesel protestolara yol açtı. Bu durum aynı zamanda Arap sömürgecilik karşıtı milliyetçiliğini de ateşledi. Arap milliyetçileri ve Filistinliler için Arap-İsrail çatışması sorununun Arap-İsrail çatışmasında yattığını anlamak çok önemlidir.³⁷ 1948 savaşından sonra İsrail'in kontrolü altında kalan Filistin, Arap toplumunun parçalanmaya yüz tutmuş ve birçok açıdan İsrail'i çevreleyen mülteci kamplarındaki toplumsal açıdan harap olmuş kalıntılara benziyordu.³⁸ Dolayısıyla 1948'de Filistin'in büyük bir kısmının Siyonist etnik temizliğine uğraması ve sömürgeci gerçekliği göz önüne alındığında modern Filistin tarihinin 'bir toprak iki halk' fikri etrafında döndüğü şeklindeki liberal Siyonist sloganlarının içinin boş olduğu görülmektedir.³⁹

³⁶ Qafisheh, a.g.m., p.61-62.

³⁷ Makdisi, a.g.m., s.5.

³⁸ Baruch Kimmerling and Joel S. Migdal, *The Palestinian People: A History*, Harvard University Press London, 2003, p.172.

³⁹ Nur Masalha, *Palestine: A four Thousand Year History*. Bloomsbury Publishing, 2018, p.44.

Filistin-İsrail çatışmalarının çözüme kavuşmasının önündeki bir diğer engel, farklı İsrail hükümetlerinin yanı sıra birçok İsrailli siyasi ve ideolojik grup tarafından onlara yönelik düşmanlığın devam etmesidir. Amerikan yönetimleri, uluslararası toplumun somut etkisinin olmayışı ve Arap dünyasının pasifliği ve gizli anlaşmalar İsrail tutumlarını desteklemektedir. Araplar çoğu zaman Filistinlileri mali açıdan desteklerken kendi ülkelerinde demokratik gelişmeleri yalnızca göstermelik bir siyasi dayanışmayla sonuçlanmaktadır. Filistinliler, sık sık yaşanan öldürme, işkence, fiziksel ve duygusal zarar verme, baskı, hapis, tahakküm ve işgal, topraklara ve mülklere el koyma ve ev yıkma eylemlerinin prizmasından orijinal travmalarının geri dönüşünü yaşıyorlar. İsraillilerin elindeki insanlıktan çıkarmaları gerçekten de çok travmatiktir. İsrailliler tarafından yerinden edilmeye yönelik devam eden tehditler mevcut korkularını ve 1948'in çözülmemiş anılarını ve ardından gelen olayları pekiştirmektedir.⁴⁰

Özellikle 1967 tarihindeki Altı Gün Savaşı'nda İsrail'in askeri yeteneğinden müteessir olan ABD, İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki denge siyasetini bırakarak İsrail taraftarı bir siyaset benimsedi.⁴¹ İsraillilerin "Altı Gün Savaşı" ve Arapların baştan sona "gerileme" olarak adlandırdığı 1967 Arap-İsrail savaşı, İsrail'in kesin zaferine ve bölgenin işgaline yol açmıştı. 1967 Arap-İsrail savaşının temsil ettiği kesin zafer, İsrail Dışişleri Bakanı Moşe Dayan'a göre "barış şansının olmadığı" anlamına geliyordu ve bu nedenle "aydınlanmış bir işgal" tavsiyesinde bulunuyordu. 1967 savaşının İsrail'de bugün hala geçerli olan iki önemli sonucunu maskeleymiştir. Öncelikle İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki kontrolü birçok liberal İsrailli arasında "huzursuzluğa" yol açmıştı. Böylesi bir miras 1990'larda Oslo barış sürecini başlatan İsrailli aydınlar içerisinde tartışmaya yol açabilirdi.⁴²

İsrail-Arap mücadelesinin tarihi nazarında en çok eksik kalan tabir şüphesiz barış ifadesidir.⁴³ 1991 yılında Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru

⁴⁰ Adib Jarrar, "Palestinian Suffering: Some Personal, Historical, and Psychoanalytic Reflections", *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies*, 7/3, (2010), p.200.

⁴¹ Miri, a.g.t., s.26.

⁴² Makdisi, a.g.m., p.5-6.

⁴³ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995, 2 Cilt, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1999, s.862.

gelindiğinde uluslararası düzenin değişikliğe uğraması ve Irak'ın işgal yoluyla ele geçirdiği Kuveyt'ten çıkarıldığı Körfez Krizi'nin tesiriyle Filistin meselesinin uzlaşma aracılığıyla çözülebileceğine ilişkin kapsamlı ve geniş bir süreç başlamıştır.⁴⁴ Hatta bu süreç için ikili görüşmelerin daha uygun olduğu ve İsrail'in Ürdün, Suriye, Filistin ve Lübnan ile ayrı ayrı görüşme yapılması planlanmıştı.⁴⁵ Bir yandan ABD'nin İsrail'e, Filistinlilerle barış masasına oturması karşılığında, ekonomik yardımları artıracığına ilişkin telkinleri diğer yandan da İsrail'de Haziran 1992'de yapılan seçimlerde "barış için toprak" yaklaşımını sloganlaştıran İşçi Partisi lideri İzak Rabin'in iktidara gelmesi, sürecin hız kazanmasını sağladı. 1992 sonunda Washington'da yapılan Filistin-İsrail görüşmelerinde sonuç alınamaması üzerine tarafların üst düzey temsilcileri Oslo'da gizli görüşmelere başladılar.⁴⁶

İsrail ve Mısır, Gazze ve Batı Şeria'da Filistinliler için seçilmiş bir idari konsey kurulması konusunda görüşmelerin derhal başlatılması konusunda anlaştılar. Yeni özyönetim otoritesi, sakinlerine tam özerklik verilmesinin temelini oluşturacak ve beş yıllık bir geçiş dönemi boyunca mevcut olacaktı. O zaman işgal altındaki toprakların ve orada yaşayanların nihai statüsü belirlenecekti. İsrail, kuvvetlerini bölgelerden çekip, tüm tarafların üzerinde anlaştığı güvenli bölgelere yeniden konuşlandırma fikrine bile razı olmuştu. Filistin Ulusal Konseyi 1974 ve 1988 kararlarıyla birlikte Oslo sürecinin odak noktası olan Filistin Yönetimi'nin kurulması için 13 Eylül 1993 tarihinde Beyaz Saray bahçesi içinde imza edilen İlkeler Bildirgesi'nin bir nevi yasal dayanağı haline gelmişti.⁴⁷

Oslo görüşmeleri olarak bilinen İlkeler Bildirgesi uzun süreli Arap-İsrail çatışmasını sonlandıracak bir teşebbüs olarak öne sürülmüştür. 13 Eylül 1993 tarihinde İsrail Başbakanı İzak Rabin ve Filistin lideri Yaser Arafat'ın Beyaz Saray'da imzaladığı antlaşmayla her iki taraf birbirini

⁴⁴ Serhat, Erkmen, "Ortadoğu Barış Süreci", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No.47, (Seri Editörü: Prof. Dr. Mustafa Aydın, Kadir Has Üniversitesi), (Kasım 2019), s.3-4.

⁴⁵ İlhan Aras, *Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, (2010), s.31.

⁴⁶ Erhan Çağrı, "Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor?", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56/2, (2001), s.173.

⁴⁷ Kimmerling and Migdal, *a.g.e.*, s.320.

karşılıklı olarak tanımayı, işgal altında yer alan toprakların müzakerelerle belirtilen sınırlar içinde bir Filistin özerk yönetimi kurulmasını ve beş yıl devam edecek bu geçiş döneminin başlamasından iki yıl sonra başlanacak nihai barış görüşmeleri ile meselenin çözümü düşünülmekteydi. Geçiş dönemi sonunda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin İsrail'in 1967 savaşında işgal ettiği topraklardan çekilmesini isteyen 242 ve 338 sayılı kararları esasında daimî bir antlaşmaya ulaşılacaktı. Filistin lideri Arafat ise İsrail'in barış ve güvenlik içinde var olma hakkını tanıırken işgal altındaki topraklarda İsrail karşıtı şiddete son vermeyi vaat etmiştir.⁴⁸

Birleşmiş Milletler ve diğer hükümetler arası kuruluşlar, Eylül 1993'ten bu yana tarafların imzaladığı ve nihai çözüme yönelik müzakerelerin bir parçası olarak Kudüs konusunda müzakere yapılmasını öngören anlaşmaları desteklerken, Kudüs'ün özel statüsünü ve konumunu defalarca teyit ettiler. İsrail'in Kudüs'ü işgalleri ve yasadışı eylemleri uluslararası hukuka göre geçersiz kılınmıştır. Ayrıca Yahudilerin işgali altındaki tüm topraklardan çekilmesi ve adil bir barışın sağlanması için gereken tüm koşulların sağlanması gerektiği savunulmuştur.⁴⁹

Çoğu Arap ülkesi İsrail-Filistin çatışmasını sadece özel bir durum olarak değil aynı zamanda umutsuz bir durum olarak görse de bu çatışmada diğer çatışmalarla ortak olan mevcut dinamiklerin bulunduğu farkına varmak ve dolayısıyla kendilerini karşılaştırmak ve gözleme açmak önemlidir. Bu dinamiklerin dikkatli bir şekilde analiz edilmesi, sürdürülebilir çözümler arayışında akıllı resmi ve resmi olmayan diplomasiyi teşvik etmek isteyen barış yapımcılar için faydalı olabilir. Barış sürecinin ilerlemesi, her iki tarafın da karşı tarafı çözüme dahil etmesi gerektiğini anladığında başlar. Gerçekten çözümler nadiren kazan-kaybet veya kazan-kazan şeklindedir. Çoğu zaman her iki tarafın da anlaşmaya varmak için taviz vermesiyle kaybet-kaybet durumu yaşanıyor. Böylece her iki tarafın da asıl görevi, istediklerini en az kaybetmek olur ve bu da çoğu barış sürecinin doğasını kısmen uzatır.

⁴⁸ Barış Esen, *Filistin'de Bölünmüşlüğü İsrail ile Çözumsuzlüğe Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019, s.112.

⁴⁹ United Nations, *The Origins And Evolution Of The Palestine Problem Part V (1989-2000)*, New York, 2014, p.46.

Taraflar çoğu zaman barış süreçlerinden kaçmak ve uzlaşmalardan kaçınmak için mümkün olan her fırsatı değerlendirecektir ancak bu bir anlaşmaya varmak için nelerden vazgeçilmesi gerektiği konusunda uzlaşmanın gerekliliğini ortadan kaldırmaz. Bu amaçla, çatışmaların bitmediğini, değiştiğinin farkına varılması önemlidir; amaç, çatışmanın şiddetten siyasete taşınması ve böylece daha az yıkıcı hale getirilmesidir. Çoğu zaman bir anlaşmazlığa çözüm bulmak anlaşmanın önündeki en büyük engel değildir; aslında bir çatışmanın genellikle birçok çözümü vardır. Ancak liderlerin ve seçmenlerin çözümü birlikte ele almasını sağlamak sorunlu olabilir; zamanlama ve ilişkiler bunun anahtarıdır. Kalıcı bir barışın sürdürülebilmesi için uzlaşmalara zemin hazırlanmalıdır ve bu da genellikle çok zaman alır. İsrail-Filistin barış sürecine genellikle uzlaşmaya varılması halinde kaybedeceklerini düşünenler tarafından sıklıkla şiddet eşlik etmiştir.⁵⁰

İsraililer ile Filistinliler arasında 1993-1995 yıllarında bir dizi anlaşmanın imzalanması, anlaşmazlığın kısa sürede çözülebileceğini düşündürdü. 1996 yılında İsrail’de sağ partilerin iktidara gelmesi ve Filistin Ulusal Yönetimi ile çatışan ilişkilerin başlaması, sadece bu anlaşmaların hayata geçirilmesi değil Ortadoğu sorununun çözümünün de yeniden sorgulanmasına neden olmuştur.⁵¹ İsrail, II. Oslo sürecinde Filistinlilerin tavizlerine nadiren karşılık vermiştir. Örneğin, 1995 Geçici Anlaşması’nın (Oslo II Anlaşması) yeniden uygulamaya konmasını öngören 1998 Wye Nehri Mutabakatının uygulanması için İsrail, Filistin tarafından diğer hususların yanı sıra İsrail’in yok edilmesine ilişkin her türlü düşüncelerin silinmesini talep etmişti. Filistinliler, Bill Clinton Aralık 1998’de Gazze’ye yaptığı ziyarette bu düşünceleri ortadan kaldırmayı kabul ettiler. Ancak Filistinlileri hayal kırıklığına uğratabilecek şekilde bu tarihi fedakârlık, İsrail’in işgal altındaki topraklardan çekilmesiyle karşılık bulmadı; bu husus İsrail’in Oslo II’deki taahhütlerinin ve Wye Nehri Mutabakatının ihlali anlamına geliyordu. ABD, Oslo müzakereleri sırasında partizan olmayan bir arabulucu olarak hareket etmek yerine sıklıkla İsraililerin yanında yer aldı. İsrail, tarafların üzerinde anlaştığı

⁵⁰ Bruce D. Jones, “The Israeli-Palestinian Conflict: Where Do We Stand?”, *The Israeli-Palestinian Conflict: Historical and Prospective Intervention Analyses*, Atlanta, 2003, p.9.

⁵¹ A.A. Gülaliyeva, “XX Əsrin Sonu–XXI Əsrin Əvvəllərində Mısır–İsrail Münasibətləri (Fələstin Problemi Kontekstində)”, Bakı Universitetinin Xəbərləri, *Humanitar Elmlər Seriyası* No:3, (2010), s.132.

sınırlı tavizleri bile vermeyi reddederken, ABD “aracı” olarak İsrail’e somut bir baskı uygulamadı. Bu nedenle ABD, Filistinlilerin kendi kaderini tayin etme diliyle ifade edilen isteklerini boşa çıkarmak için İsrail’le birlikte el sıkışmıştır.⁵²

Uzun yıllar boyunca her iki taraf, bir tarafın kazandığı her zaferin diğer taraf için bir yenilgi olarak değerlendirildiği sıfır toplamı bir ilişki içinde sıkışıp kalmıştı. Oslo ise tam tersine ağırlıklı olarak İsrail’in lehine dönen güç dengesine rağmen başından itibaren mümkün olduğu kadar çok kazan-kazan durumu yaratma çabalarıyla yönlendirildi. Ancak ilişkilerin niteliğindeki bu genel değişiklik sağlanamadı. Oslo tarafından belirlenen takvime göre Netanyahu hükümetinin üç yıllık görev süresi (1996-99), geçici anlaşmanın tam olarak uygulamaya konması ve kalıcı statüye ilişkin başarılı müzakerelerin gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Bunun yerine Netanyahu oyunun kurallarını yeniden yazdı ve kalıcı bir çözüme ulaşma açısından bu aşamayı tek kelimeyle başarısızlıkla sonuçlandırdı. Filistinlilere, Arap dünyasına ve daha geniş uluslararası topluluğa, İsrail’in gerçekten barış isteyip istemediğini sorgulamaları için her türlü fırsat verildi. Ancak siyasi koşullar Netanyahu’yu, isteksiz ve sınırlı da olsa süreci uygulamaya devam etmeye zorladı. Netanyahu barış sürecini acımasızca sabote etti ve Filistinli ortaklarının meşruiyetini ortadan kaldırmak için her türlü çabayı gösterdi. Filistinlilere karşı yürüttüğü kampanyanın ana silahı, Filistin tarafının anlaşmaların üzerine düşen kısmını yerine getirmediği yönündeki sözleriydi ve bu nedenle İsrail üzerine düşeni uygulamayacaktı. Gerçekte Netanyahu hükümeti döneminde her iki tarafta da anlaşmaya ilişkin ihlaller vardı. Filistinliler radyo, televizyon, yazılı basın ve okul kitapları aracılığıyla İsrail’e karşı yapılan sert propagandaları sonlandırmama konusunda İsrail ile bir anlaşmaya varamadı. Ancak İsrail’in ihlalleri hem sayıca daha fazla hem de daha kapsamlıydı. Her ne kadar anlaşmalar imzalanıp Filistinlilere çeşitli sorumluluklar ve yetki alanları devredildi ise de İsrail’in Filistinlilere yönelik işgalciden işgal edilene patronluk taslayan tutumu azalmadan devam etmişti. Filistinliler ise Hamas ve İslami Cihad’ın Oslo Anlaşması’nın imzalanmasının ardından yoğunlaşan kanlı saldırılarının ve Filistin tarafının açıkça yürüttüğü kışkırtmanın İsrail açısından acı

⁵² Berdal Aral, “Oslo ‘Peace Process’ as A Rebuttal Of Palestinian Self-Determination”, *Ortadoğu Etütleri*, 10/1, (2018), p.20.

verici önemini hafife alma eğilimindeydi.⁵³ Zaten Netanyahu ve hükümeti bir felaket olarak nitelendirdikleri Oslo Anlaşmasına karşı çıkan aşırı sağcı bir politikacı özelliğini taşıyordu.⁵⁴

Oslo sürecinin mutlak bir barışı sağlayamaması Filistin'in ikinci İntifayı başlatmalarına yol açmıştır. Filistin'in 2000 yılı Eylül ayında ikinci İntifadayı başlatmalarının en büyük sebeplerinden biri hiç kuşku yok ki Oslo görüşmelerinin getirmiş olduğu söz konusu tatminsiz ve adaletten uzak bir ortamdır. Oslo müzakerelerinde basit konular ele alınırken, çözülmesi zor konular (Kudüs, yerleşimciler, mülteciler, sınırlar ve Filistin devletinin kurulması) nihai statü görüşmelerine bırakılmıştı. 2000 yılının temmuz ayında her iki taraf çözülmesi zor olan esas sorunları görüşmek üzere Camp David'de bir arada buluştuğunda Amerika Başkanı Bill Clinton'ın, bilhassa İsrail'i destekleyici teklifleri Filistin lideri Yaser Arafat tarafından kabul edilmemişti.⁵⁵ Camp David'den önceki diplomatik müzakerelerin doğuşunu ve bunu izleyen on yıldaki yankılarını inceleyerek barış sürecinin geleneksel dönemleştirilmesini 1970'ler ve 1980'li yılları daha iyi hesaba katacak şekilde düşünmesini sağlamıştır.⁵⁶ Ayrıca bu dönemde İsrail'deki bombalamaların ve diğer saldırıların çoğunun sorumluluğunu Hamas ve İslami Cihad üstlenmişti. Bu örgütler İsrail Devleti'ni tanımadıkları için Oslo anlaşmalarını da reddettiler.⁵⁷ Her iki taraf arasındaki yoğun tartışmalar Oslo Anlaşmalarının sona ermesine işaret ediyordu.⁵⁸ Dolayısıyla İsrail ile Filistinliler arasında Oslo görüşmelerine yol açan gizli görüşmelerin başlangıcındaki uluslararası koşullar, Filistin tarafının lehine olmaktan çok uzaktı.⁵⁹ Esasında Oslo müzakereleri Filistin-İsrail münasebetlerinde çözüme kavuşulacağı düşünülen bir engeli kaldırmak üzere alınacak

⁵³ Ron Pundak, "From Oslo to Taba: what went wrong?", *Survival*, 43/3, (2001), p.33.

⁵⁴ Ahmed Qurie, *Beyond Oslo, the struggle for Palestine: Inside the Middle East peace process from Rabin's death to Camp David*. Bloomsbury Publishing, 2008, p.13.

⁵⁵ Fatma Yaşar Tunç vd., *a.g.e.*, s.19-20.

⁵⁶ Seth Anziska, *Preventing Palestine: A Political History From Camp David to Oslo*. Princeton University Press, 2018, p.15.

⁵⁷ Joel Beinin and Rebecca L. Stein, *The Struggle for Sovereignty: Palestine and Israel, 1993-2005*, Stanford University Press, 2006, p.9-10.

⁵⁸ Lisa Hajjar, *Courting Conflict: The Israeli Military Mourt System in the West Bank and Gaza*, Univ of California Press, 2005, p.15.

⁵⁹ Aral, a.g.m., 16.

prensip hükümlerini muhafaza etmekteydi.⁶⁰ Filistin'in özerkliği hususunda 1993 yılında imzalanmış olan Oslo Barış Antlaşmalarını hiçbir şekilde benimsemeyen Ariel Şaron'un başbakan seçilmesiyle bu barış anlaşmasının hükümsüz olduğuna mutlak bir şekilde bakılabildi.⁶¹ Ayrıca tüm bu barış ve müzakere teşebbüsleri gerçek manasıyla bölgeyi huzura kavuşturmaya ve iki taraf arasındaki husumeti sonlandırmaya yetmediği görülmüştür.⁶²

Oslo'da başlayan İsrail-Filistin barış sürecinin çöküşünün üç olası açıklaması vardı. İsrailliler ile Filistinliler arasında barışın kesinlikle imkânsız olduğu iddia edilebilir ya da barışın mümkün olduğu sonucuna varılabilir ancak her iki taraf da bunu henüz tek geçerli seçenek olarak kabul etmemekte ve bu nedenle gerekli acı verici tavizleri vermeye hazır değillerdi. Aslında barış için bir fırsat vardı ama yanlış hesaplamalar ve tüm sürecin kötü yönetilmesi nedeniyle bu fırsat heba edildi.⁶³

Barış diplomasisi İsrail ile Filistinliler arasında uzun zamandır çözilemeyen anlaşmazlıkları, Oslo I ve II, Camp David II gibi bir dizi düzenleme aracılığıyla çözmesi gerekiyordu. Gerçek şu ki bu süreç fiilen Filistinlilerin temel haklarının inkarına dayanıyordu. Uluslararası hukuk Filistinlilerin yanında olmasına rağmen İsrail, barış sürecinde arabulucu olarak yer alan ABD, Rusya, AB ve Birleşmiş Milletler dördlüsünü Filistinlilerin şikâyetlerini görmezden gelmeye ikna etmişti. Aslında uluslararası hukuk, İsrail'i Filistinlilerin haklarını yerine getirmekle yükümlü kılıyordu. İsrail Filistinlilerin haklarını yerine getirmekle kalmayıp aynı zamanda Filistin halkına karşı geçmişte işlediği suçlardan kaynaklanan sorumluluklarıyla da yüzleşmeyi reddediyordu. Onun için uluslararası hukuka ve adalete dayalı bir çözüm aramak yerine Filistinlilerle güçlü bir konumdan pazarlık yapmayı istiyorlardı. Bir tarafın diğer taraf üzerindeki hakimiyetini yansıtan Oslo barış süreci, sonunda Filistin tarafının haklı taleplerinin yalnızca küçük bir kısmını karşılıyordu.

⁶⁰ Yusuf Yıldırım, "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları", *OPUS International Journal of Society Researches*, 18/41, (2021), p.3856.

⁶¹ Tayyar Arı, "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?", *Akademik Orta Doğu*, 2/1, (2007), s.26-27.

⁶² Ümmiye Özbilek, *İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum: İsrail-Filistin Sorunu*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 2020, s.52-53.

⁶³ Pundak, a.g.m., p.31.

Oslo sürecinin tamamı bir bakıma Oslo l'in tekrarı niteliğindeydi. Gerçekten de Oslo anlaşmaları İsrail-Filistin sorununa ilişkin temel konularda kesin bir anlaşmaya varmayı başaramadı. Bu süreç nihai barış anlaşmaları yerine yalnızca geçici anlaşmaları üretti. Nihai formül aslında bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasından başka hiçbir şeyi içermiyordu.⁶⁴

Sonuç

Geçmiş Birinci Dünya Savaşı'na kadar uzanan bu çatışmaların başlangıcı İsviçre'nin Bazel şehrinde tertiplenen ilk Siyonizm Kongresi ile başlamıştı. 1897'deki ilk Siyonizm Kongresi ve 1917 tarihli Balfour Deklarasyonu da dahil edilerek Filistin'de bir Yahudi devletine ait düşüncelerin kamuoyu nezdinde ilan edilmesi bölgede gerginliğe neden oldu. Filistin'de az sayıda olan Yahudi nüfusu bu yeni kararlarla giderek arttı. İngilizlere "Filistin'de Yahudiler için ulusal bir yurt kurulması" yönünde bağlayıcı yükümlülük getiren Filistin mandasının uygulamaya konmasının ardından gerginlik, Araplar ve Yahudiler arasında mezhep çatışmasına yol açtı. Bu çatışmalar 1947-1949 Filistin savaşıyla doruğa ulaştı ve geniş kapsamlı Arap-İsrail çatışmalarının başlangıcına işaret etti. Uzun süre devam eden barış sürecine rağmen İsrail ile Filistin arasında nihai bir barış anlaşmasına varılamadı.

İsrail-Filistin çatışmaları, temelde aynı arazi üzerinde hak iddia eden iki ulusal kimlik arasındaki bir anlaşmazlık olarak görülse de İsrail Devleti ile Filistinliler arasında devam eden ve bölgedeki Arapları da birçok konuda etki altında bulunduran uluslararası bir anlaşmazlıktır. Bu anlaşmazlık aynı zamanda daha geniş Arap-İsrail çatışmasının da bir parçasını oluşturmaktadır. İki devletli çözüme arabuluculuk yapmak için birçok devlet girişimde bulunmuş olmasına rağmen İsrail'in olumsuz tavırlarından dolayı bir sonuca varılamamıştır. İstikrarlı bir barış ve iki devletli çözümün çatışmayı sona erdirmenin en iyi yol olduğu düşünülmektedir. Çoğu Filistinli, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'ni gelecekteki devletlerinin bölgesi olarak görmekte ve bu görüş çoğu İsraili tarafından da kabul edilmektedir.

Her iki taraf çatışmaların barışçıl yollarla sağlamak için 1993 tarihinde Oslo'da barış sürecine girişince çözüm için bir umut doğmuştu. Filistin

⁶⁴ Aral, a.g.m., s.18-19.

özerkliğinin kurulmasıyla sonuçlanıp 1995'te Gazze Şeridi'nin tamamı ve Batı Şeria'daki sekiz şehir Filistin yönetimi altına girmişti. Bu süreç esasında bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasıyla taçlandırılacaktı. 2000 yılında İsrail'in Başbakanı Ehud Barak, Camp David'de Filistin'in Devlet Başkanı Yaser Arafat ile ABD lideri Bill Clinton ile bir toplantı gerçekleştirdi. Toplantıda İsrail-Filistin çatışmasının nihai çözümü konusunda tekrar konuşuldu. Ancak ne yazık ki görüşmeler başarıyla sonuçlanamadı. Aynı yıl, barış umutlarını gömen yeni İntifadanın başlangıcına tanık oldu. Daha sonra durum daha da karmaşıklaştı. 2007 yılında Hamas Gazze Şeridi'ni yönetmeye başladı. Artık Batı Şeria El Fetih, Gazze Şeridi ise Hamas tarafından yönetiliyordu. Hamas ve İsrail arasında her zaman gerginlikler var. Yahudi yerleşim birimleri inşa etme süreci barış görüşmelerini daha da zorlaştırmaktadır.

Filistinlilerin beklentileri Oslo anlaşmalarıyla karşılanmadı. Oslo süreci, Filistinlilerin başlangıçta temel tavizler vermesini gerektirirken, İsrail'in temel tavizleri nihai statü görüşmelerine kadar verilmeyecekti. Tüm dünya barışçıl bir çözüm için bir araya gelmesi gerekiyor ancak İsrail hükümetinin ve ilgili diğer tarafların isteksizliği sorunu daha da ağırlaştırmaktadır. Dolayısıyla İsrail-Filistin meselesine dengeli bir yaklaşım, İsrail'in yanı sıra Arap ülkeleriyle de olumlu ilişkilerin sürdürülmesine yardımcı olacaktır. Filistin meselesine İslam dünyasının ayrı bir dikkati gerekmektedir. 11 Eylül olayından sonra New York ve Washington'daki Amerikan merkezlerine yapılan saldırı, halkın dikkatinin bu konulara çevrilmesi ve sonrasında yaşanan Afganistan olaylarından sonra Filistin meselesi ihmal edilmiş ve Siyonist rejim bu ilgisizlikten azami derecede yararlanmıştır. Siyonist rejim, son birkaç yıldır uyguladığı ağır baskılar ve seri suçlardan sonra öyle bir durum yarattı ki Filistin şehirlerindeki Filistin halkının evlerine askeri teçhizat ve tanklarla girmekte ve tereddüt etmeden suç işlemektedir.

Kaynakça

Altun, Ali, "David Hare'in Bakış Açısıyla İsrail-Filistin Çatışması: Via Dolorosa", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24/4, (2020), s.2009-2017.

Seth Anziska, *Preventing Palestine: A Political History From Camp David to Oslo*, Princeton University Press, 2018.

Aral, Berdal, "Oslo 'Peace Process' as A Rebuttal Of Palestinian Self-Determination", *Ortadoğu Etütleri*, 10/1, (2018), p.7-26.

Aras, İlhan, *Filistin-İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Arı, Tayyar, "Filistin'de Kalıcı Barış Mümkün mü?", *Akademik Orta Doğu*, 2/1, (2007), s.11-34.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, 2 Cilt, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1999.

Armaoğlu, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1994.

Barış, Esen, *Filistin'de Bölünmüşlüğü İsrail ile Çözumsuzlüğe Etkisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019.

Baxşəliyeva, Gövhər, "Azərbaycan Şərqi parlayan ulduzu", *Azərbaycan Qazəti*, 28 Oktyabr, 2018. <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/azerbaycan-sherqin-parlayan-ulduzu-190161> (Erişim Tarihi: 16.02.2024).

Baxşəliyeva, Gövhər, "Müstəqil Azərbaycanın Şərq siyasəti", *Azərbaycan Qazəti*, 27 Oktyabr, 2016. <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/musteqil-azerbaycanin-sherq-siyaseti-179273> (Erişim Tarihi: 16.02.2024).

Beinin, Joel and Lisa Hajjar, "Palestine, Israel and the Arab-Israeli Conflict", Middle East Research and Information Project, 2014.

Beinin, Joel, and Rebecca L. Stein, *The struggle for sovereignty: Palestine and Israel, 1993-2005, 1948* Stanford University Press, 2006.

Brown, Benjamin, "The Israeli-Palestinian Conflict", *World Affairs: The Journal of International Issues*, Vol. 23, No. 3, (2019), p.58-65.

Brown, Nathan, *Palestinian Politics After the Oslo Accords: Resuming Arab Palestine*. Univ of California Press, 2003.

Cohen, Netta, *New under the Sun: Early Zionist Encounters with the Climate in Palestine*, Univ of California Press, 2024.

Çağrı, Erhan, "Filistin-İsrail Barış Süreci Nereye Gidiyor?", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 56/2, (2001), s.173-180.

Erkmen, Serhat, "Ortadoğu Barış Süreci", *Güvenlik Yazıları Serisi*, No:47, (Seri Editörü: Prof. Dr. Mustafa Aydın, Kadir Has Üniversitesi), Kasım 2019.

Güləliyeva, A.A., "XX Əsrin Sonu-XXI Əsrin Əvvəllərində Mısır-İsrail Münasibətləri (Fələstin Problemi Kontekstində)", Bakı Universitetinin Xəbərləri, *Humanitar Elmlər Seriyası* No:3, 2010, s.132-137.

Hajjar, Lisa, *Courting Conflict: The Israeli Military Mourt System in the West Bank and Gaza*, Univ of California Press, 2005.

Jarrar, Adib, "Palestinian Suffering: Some Personal, Historical, and Psychoanalytic Reflections", *International Journal of Applied Psychoanalytic Studies* 7/3, (2010), p.197-208.

Jones, Bruce D., "The Israeli-Palestinian Conflict: Where Do We Stand?", *The Israeli-Palestinian Conflict: Historical and Prospective Intervention Analyses*, Atlanta, 2003.

Karaköse, Hasan, "Filistin ve Kudüs Meselesine Genel Bir Bakış (XIX. Yüzyılın Ortasından XX. Yüzyıl Ortalarına Kadar)", *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/2, (2018), s.150-165.

Karataş, İbrahim, "Was Israel a Western Project in Palestine?", *Journal of Islamicjerusalem Studies*, Vol 20, No 2, 2020, p.189-206.

Kasalak, Kadir, "İngilizlerin Filistin Politikası ve Filistin Mandası", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/25, (2016), s.65-78.

Kaştan, Yüksel, "Ortadoğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye", *Tarih ve Medeniyetler Tarihi*, 4, 2012, s.1797-1815.

Kemiksiz, N. Neşe, "Filistin Sorunu", *Akademik Ortadoğu*, 11/1, (2016), s.133-179.

Kimmerling, Baruch and Joel S. Migdal, *The Palestinian People: A History*, Harvard University Press London, 2003.

Kişİ, Erden, "1948'den Bugüne, Tarihi ve Siyasi Yönleri ile "İsrail-Filistin Sorunu", *Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3/1, (2023), s.262-274.

Kodaman, Bayram ve Nedim İpek, "Yahudilerin Filistin'e Yerleştirilmeleriyle İlgili Olarak II. Abdülhamid'e 1879'da Sunulan Lâyiha", *Belleten*, 57/219, (1993), 565-580.

Makdisi, Karim, "Palestine and the Arab-Israeli Conflict: 100 Years of Regional Relevance and International Failure", *Barcelona: Menara* 5, 2018.

Masalha, Nur, *Palestine: A four Thousand Year History*, Bloomsbury Publishing, 2018.

Miri, Nərmin, İsrail-Fələstin Münaqişəsi Oslo Prosesindən Sonra: Yeni Problemlər və Münaqişənin Həlli Perspektivləri, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti Magistr Dissertasiyası, Bakü, 2015.

Mor, Liron, *Conflicts: The Poetics and Politics of Palestine-Israel*, Fordham Univ Press, 2024.

Murat, Turgay, *Süper Güçlerin Ortadoğu Mücadelesi*, İdeal Kültür Yayıncılık, Ankara, 2020.

Mustafayeva, Səmayə Məmməd, Şəhla Müzəffər Qurbanova və Zərifə Şamil Cavadova, *ABŞ-in Xarici Siyasəti (1945-2010-cu illər)*, Bakü, 2011.

Özbilek, Ümmiye, *İngiliz Okulu ve Uluslararası Toplum: İsrail-Filistin Sorunu*, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 2020.

Pappe, Ilan, *A history of Modern Palestine*. Cambridge University Press, 2022.

Pundak, Ron, "From Oslo to Taba: what went wrong?", *Survival* 43/3, (2001), p.31-45.

Qafisheh, Mutaz M., "An Ongoing Anomaly: Pre-and Post-Second World War Palestinian Refugees", *International Journal of Refugee Law* 27/1, (2015), p.52-74.

Qasımlı, Musa, Elnur Kəlbizadə və Yeganə Baxşıyeva, *Ermanistan İsrail Dövlətinin Cənubi Qafqaz Siyasətində (1991-2021-ci illər)*, Mütərcim Nəşriyyat, Bakı, 2022.

Qurie, Ahmed, *Beyond Oslo, the struggle for Palestine: Inside the Middle East peace process from Rabin's death to Camp David*, Bloomsbury Publishing, 2008.

Sariaslan, Fatma, "Filistin Sorunu ve Türkiye: Bir Denge Siyaseti", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 6, (2019), s.1-32.

Səid Sələh Mirzai, *Fələstin*, (Tərcümə edən: Vüsal Hüseynzadə), Svet Yayınevi 1. Baskı, Petersburg, 2017.

Szydzisz, Marcin, "Israeli-Palestinian Conflict—a Catalog of Problems to Solve", *Review of Nationalities*, 6/1, (2016), p.147-159.

Szydzisz, Marcin, "The Meaning Of The Israeli-Palestinian Conflict In The Regional Security Complex", *Political Dilemmas of the Arab and Muslim World*, (Edited by: Rafał Ożarowski, Wojciech Grabowski), Warsaw, Rambler Press, 2017.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, *Yüzyılın İşgali: Tek Taraflı Planların Gölgesinde Filistin*, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2020.

United Nations, *The Origins And Evolution Of The Palestine Problem Part V (1989-2000)*, New York, 2014.

Wright, Quincy, "The Palestine Problem", *Political Science Quarterly*, Vol 41, No 3, (1926), p.384-412.

Yamak, Tahsin, "Filistin/İsrail Meselesinde Açmazlardan Çıkış için Bir Yol: Ekonomi Politik Perspektif", *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 7, (2020), s.25-48.

Yaşar, Fatma Tunç, Sevinç Alkan Özcan ve Zahide Tuba Kor, *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*, İHH İnsani Yardım Vakfı, 2003.

Yıldırım, Yusuf, "İsrail-Filistin Sorununda İki Devletli Çözüm Arayışları", *OPUS International Journal of Society Researches*, 18/41 (2021), s.3840-3884.

Extended Summary

The origin of the Palestine-Israel conflict is thought to lie in the historical and religious differences between two societies famous for their hostility. When we look at world history, we can see that there is hostility between many neighboring countries, that the problems are solved with the support of international actors and society, and that in cases where they cannot be solved, they are solved by at least preventing the existing problems from reaching a hot conflict environment. However, the hostility and conflicts between Palestine and Israel, which have been going on for more than a century, continue to increase day by day, and due to the international actors not taking responsibility for peace, the pressure from the international community also stops after a certain point. It is thought that anti-Semitism (anti-Semitism-hostility towards Jews) and Zionism play a major role in the origin of the conflict. While anti-Semitism has a traumatic effect on Jews, Zionism has made Palestinians experience the suffering that Jews have experienced throughout history. However, while Western civilization applied anti-Semitism to Jews, Zionism targeted Palestinians. Therefore, the only reason why Palestinians are involved in this conflict is because they live in these regions. In addition, a political anti-Semitism supported by organizations based on certain theories was initiated in Christian countries such as Germany, Austria, the Great Britain, Poland, Russia and France. As a result, a great "Jewish problem" that needed to be solved in Europe emerged.

This political movement, known as Zionism or Jewish nationalism, generally has the fundamental belief that all Jews constitute a single nation (not just a religious or ethnic community) and that the only solution to anti-Semitism is for as many Jews as possible to gather in Palestine and establish a Jewish state there. Theodor Herzl's main goal in this idea, put forward in 1897, was to establish "a national homeland for the Jewish people, secured by public law." Zionism took advantage of the Jews' religious attachment to Jerusalem and the Land of Israel. However, Zionism's politics were influenced by nationalist ideology and colonialist ideas about the right of Europeans to settle and claim other parts of the world. Zionism gained adherents among Jews and support in the West as a result of the bloody anti-Jewish riots that took place in the Russian Empire in the late 19th and early 20th centuries. International support for the establishment of a Jewish state increased when more than six million people were killed in the Nazi genocide (mass killing) of European Jews during World War II.

The most missing term in the history of the Israeli-Arab struggle is undoubtedly the term peace. In 1991, towards the end of the Cold War, with

the change in the international order and the impact of the Gulf Crisis, in which Iraq was expelled from Kuwait, which it had captured through occupation, a comprehensive and comprehensive process began to resolve the Palestine issue through reconciliation. In fact, it was planned that bilateral meetings would be more suitable for this process and that Israel would hold separate meetings with Jordan, Syria, Palestine and Lebanon. On the one hand, the USA's suggestions that it would increase economic aid to Israel in exchange for sitting at the peace table with the Palestinians, and on the other hand, the Labor Party leader Yitzhak Rabin, who sloganized the "land for peace" approach in the elections held in Israel in June 1992, came to power. His arrival enabled the process to accelerate. After the Palestinian-Israeli talks held in Washington at the end of 1992 failed to yield any results, senior representatives of the parties started secret talks in Oslo.

Israel and Egypt agreed to immediately begin talks on establishing an elected administrative council for Palestinians in Gaza and the West Bank. The new self-governing authority would form the basis for granting full autonomy to residents and would exist for a five-year transition period. At that time, the final status of the occupied lands and their inhabitants would be determined. Israel even agreed to the idea of withdrawing its forces from the regions and redeploying them to safe areas agreed upon by all parties. Together with the 1974 and 1988 decisions of the Palestinian National Council, it became a kind of legal basis for the Declaration of Principles signed in the White House Garden on September 13, 1993, for the establishment of the Palestinian Authority, which was the focal point of the Oslo process.

The Declaration of Principles, known as the Oslo talks, was put forward as an attempt to end the long-standing Arab Israeli conflict. With the agreement signed by Israeli Prime Minister Yitzhak Rabin and Palestinian leader Yasser Arafat at the White House on September 13, 1993, both parties mutually recognized each other, established a Palestinian autonomous administration within the borders of the occupied lands specified by negotiations, and this transition would continue for five years. It was planned to resolve the issue with final peace talks that would begin two years after the start of the period. At the end of the transition period, a permanent agreement would be reached on the basis of UN Security Council resolutions 242 and 338, which demanded Israel's withdrawal from the lands occupied in the 1967 war. Palestinian leader Arafat, on the other hand, promised to end anti-Israeli violence in the occupied territories while recognizing Israel's right to exist in peace and security.

Although most Arab countries view the Israeli-Palestinian conflict not only as a special case but also as a hopeless situation, it is important to recognize that there are existing dynamics in this conflict that are common to other

conflicts and therefore open themselves to comparison and observation. Careful analysis of these dynamics can be useful for peacemakers who want to promote smart official and unofficial diplomacy in the search for sustainable solutions. Progress in the peace process begins when both sides understand that they must include the other side in the solution. In reality, solutions are rarely win-lose or win-win; Most of the time it is a lose-lose situation with both parties making concessions to reach an agreement. The main task of each side thus becomes the least loss of what they want, which in part prolongs the nature of most peace processes. Parties will often take every opportunity possible to evade peace processes and avoid compromises, but this does not eliminate the need to agree on what to give up reaching an agreement. To this end, it is important to realize that conflicts are not over, they are changing; the aim is to move the conflict from violence to politics and thus make it less destructive. Often finding a solution to a dispute is not the biggest obstacle to agreement; In fact, a conflict often has many solutions. But getting leaders and voters to consider the solution together can be problematic; timing and relationships are key to this. In order for a lasting peace to be maintained, compromises must be made, and this often takes a long time. The Israeli-Palestinian peace process has often been accompanied by violence, often by those who feel they stand to lose if a compromise is reached.

Peace diplomacy was supposed to resolve long-standing disputes between Israel and the Palestinians through a series of arrangements such as Oslo I and II and Camp David II. The truth is that this process was effectively based on the denial of Palestinians' basic rights. Although international law was on the side of the Palestinians, Israel persuaded the US, Russia, EU and UN quartet, which served as mediators in the peace process, to ignore the Palestinians' complaints. In fact, international law obliged Israel to fulfill the rights of the Palestinians. Israel not only failed to uphold the rights of Palestinians, but also refused to face its responsibilities for past crimes against the Palestinian people. Therefore, instead of seeking a solution based on international law and justice, they wanted to negotiate with the Palestinians from a position of strength. The Oslo peace process, which reflected the dominance of one side over the other, ultimately met only a small part of the Palestinian side's legitimate demands. The entire Oslo process was, in a way, a repetition of Oslo I. Indeed, the Oslo accords failed to reach a definitive agreement on fundamental issues regarding the Israeli-Palestinian conflict. This process produced only interim agreements rather than final peace agreements. The final formula actually included nothing other than the establishment of an independent Palestinian state.

This article also emphasizes that three controversial issues (determination of the status of Jerusalem, resolution of the Palestinian refugee issue and Jewish settler issue) must be resolved in order to resolve the conflict between Israel and Palestine. It should be clearly stated that the Oslo Peace Talks constitute an extremely rich source in terms of peace literature, especially in terms of foreign sources. The wrongs and rights in this peace process will shed light on the resolution of other conflicts. The peace agreements theoretically bring to the table the issue of under what conditions they are prepared, especially in an ongoing conflict. Because the agreements to be made are the most important issues of the peace process. Therefore, the achievement and implementation of agreements are closely related to the concepts of the peace process. Therefore, the negotiations and agreements made in Oslo do not mean anything unless they are implemented for both parties. The reason why the peace process has come to this day without a solution has been analyzed in the most detailed way, as Israel has convinced the mediators, especially the US, Russia, EU and UN, to ignore the problems of the Palestinians. Another aspect of our topic is that the US has abandoned its balancing policy between Israel and the Arab states and adopted a pro-Israeli policy.